

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020 & Volume: 13 Issue: 69 March 2020

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4016>

ORTAOKULTÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SOYUT DÜŞÜNME BECERİLERİ ABSTRACT THINKING SKILLS IN TURKISH COURSE BOOKS OF SECONDARY SCHOOLS

Pervin NEDİM BAL*
Mualla MURAT
Fatih BOZNA**
Sefa KOÇ
Furkan EKMEK

Öz

Küreselleşen dünyada sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, sanat ve teknoloji gibi alanlarda gelişmeler, dünya milletlerinin birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmasını sebep olmaktadır. Küreselleşen dünyanın getirdiği faydaların yanı sıra zararları da toplumların yaşamlarını etkilemeye başlamıştır (Gündoğdu, 2010). Toplumlarda ortaya çıkan; savaş, ekonomik kaoslar, siyasi ilişkilerdeki güvensizlik ve dengesizlik, hızla gelişen teknolojinin sonucunda meydana gelen, doğru ve yanlışların (bağımlılık ve ahlaki yozlaşmalar) tehditlerine karşı ailelerin, eğitimcilerin, siyasilerin sorumlulukları artmıştır. Bu sorumluluktan mesul olanların başında eğitimciler gelmektedir. Küreselleşmenin sorunları üzerine çözümler aranırken, gelişmiş standartları kullanmanın bir ihtiyaç olduğunu, bunun yanı sıra da hem milletin kendi kültürünü koruması gerektiğini hem de karşılıklı kültür alışverişinin şart olduğunu belirten görüşler vardır (Çiçek, 2018). Bu bağlamda eğitimcilerin, milletlerin bu ilişkiler çerçevesinde asimile olmadan kendilerini geleceğe taşıyabilmeleri için üst düzey düşünme becerilerine sahip, hızlı ve doğru karar verebilen, inisiyatif sahibi, liyakatli kişiler yetiştirmesi gerekmektedir.

Türkçe Öğretmenliği bölümlerinde bireyin içinde bulunduğu, her türlü sorunun akılcı çözümünü sağlayacak, toplumsal sorunlara da çözüm getirecek, kendi gelişimiyle birlikte toplumun ilerlemesini de sağlayacak değer ve niteliklerde nesiller yetiştirilmelidir. Türkçe Öğretmeni, alan bilgisi açısından bir edebiyatçı konumundadır. Bu bakış açısıyla yetişen Türkçe Öğretmeni dersleri işlevsel hale getirir ve pragmatik eğitim uygulayıcısı olur. Bunun için bir Türkçe Öğretmeninin öncelikle dilin inceliklerini bir akademisyen kadar bilmesi, kültürünü bütün detayları ile tanıması gerekir.

Dil, edebiyat bölümlerinde kendi alanının yöntem ve metotlarıyla analiz edilirken; psikoloji ve PDR bölümlerinde dil gelişimiyle ilgili çalışmalar yapılmakta fakat Türkçe Öğretmenliğinde bu çalışmalara yeterince yer verilmemektedir. Soyut düşünme becerileri bu eksiklerden biridir. Öğrencilerde soyut fikirlerin gelişmesini sağlamanın yollarından biri de bu fikirlerin yaşamdan edebiyata aktarılmış metinlerde yer alan etkinlik ve uygulamalarla ortaya çıkarılmasıdır.

Bu çalışmada; Piaget'in soyut işlemler dönemi, tümdengelim ve tümevarım, hipotetik düşünme, analogi basamakları, edebi metinlerde kullanılan gömüleme yöntemiyle 7. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan "Bayrak Metni" üzerinde incelenmiştir. Türkçe Öğretmenliğinde, benzeri çalışmaların uygulamaları da, bloom taksonomisine göre belirlenmiş olan analiz, sentez, kavrama, yeni fikirlere ulaşma basamaklarına erişmeyi sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Soyut Düşünme, Eğitim, Dil.

Abstract

Events in the fields like society, culture, economy, politics, art and technology in the globalizing world lead the nations of the world to be in closer contact with one another. In addition to the advantages provided by the globalizing world, disadvantages have started to affect the lives of societies (Gündoğdu, 2010). Responsibilities of societies, families, educators, and politicians have increased against the threats of the right and wrongs (dependency and moral degeneration) caused by war, economic chaos, inconsistency and insecurity, political relations, and expeditiously developing technology. The primary ones who are responsible for this issue are educators. While searching for solutions on the problems of globalization, there are opinions specifying that usage of advanced standarts is a need, as well as that the nation have to protect its own culture and also that mutual cultural integration is necessary

* Doç. Dr., Beykent Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

** İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

(Çiçek, 2018). In this sense, educators should raise individuals who have high-level thinking skills, are capable of making quick and accurate decisions, and initiative in order to enable nations to go through the future without being assimilated with these relations.

In the Turkish Language Teaching departments, generations should be raised giving importance to values and qualities that provide rational solutions for all kinds of problems, and also solve social problems, allow social development with his/her own. Teacher is litterateur in terms of field knowledge. The Turkish Teacher who grow up with this point of view makes the lessons functional and becomes the practitioner of pragmatic education. To do this, firstly, a Turkish teacher should know the details of the language as much as an academician and know his culture with its all detail.

While the language is analyzed in literature departments with their own methods, in psychology and PDR departments studies are carried out on language development, but in Turkish Language Teaching the same importance is not given to these studies. Abstract thinking skills are one of them. Another one of the ways to enable the improvement of the abstract ideas in students is to reveal these ideas through the activities and practices in the texts that are transferred from life to literature.

In this study, Piaget's abstract processing period, deduction and induction, hypothetical thinking, analogy steps, and the embedded method used in literary texts has examined on the "Flag" text in the 7th grade Turkish textbook. In Turkish Language Teaching, the applications of similar studies can also provide access to the steps of analysis, synthesis, comprehension, reaching new ideas specified with the Bloom's taxonomy.

Keywords: Turkish, Abstract Thinking, Education, Language.

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, sanat ve teknoloji gibi alanlarda gelişmeler, dünya milletlerinin birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmasını sebep olmaktadır. Eğitimcilerin, milletlerin bu ilişkiler çerçevesinde asimile olmadan kendilerini geleceğe taşıyabilmeleri için üst düzey düşünme becerilerine sahip, hızlı ve doğru karar verebilen inisiyatif sahibi, liyakatli kişiler yetiştirmesi gerekmektedir.

Küreselleşmenin merkez kültürleri, çevre kültürler üzerinde derin izler bırakmakta, yerel kültürlerin zayıflamasına ya da yok olmakla yüz yüze kalmasına neden olabilmektedir. Oysa toplumlar gelişmiş standartlardan yararlanırken kendi kültürlerini de koruyabilmeli ya da tek yönlü etki yerine karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmalıdır (Çiçek, 2018).

Küreselleşen dünyanın getirdiği faydaların yanı sıra zararları da toplumların yaşamlarını etkilemeye başlamıştır. Toplumların ortaya çıkan; savaş, ekonomik kaoslar, siyasi ilişkilerdeki güvensizlik ve dengesizlik, hızla gelişen teknolojinin sonucunda doğru ve yanlışların (bağımlılık ve ahlaki yozlaşmalar) tehditlerine karşı ailelerin, eğitimcilerin, siyasilerin sorumlulukları artmıştır. Bu sorumluluktan mesul olanların başında eğitimciler gelmelidir.

Dünyada bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmelere paralel olarak pek çok şey değişmek zorunda kaldı. Bu bağlamda düşünebileceğimiz küreselleşme; bizi birbirinden kopuk ya da düşman olduğu öğretilen ülkelerle, kültürlerle, toplumlarla, ekonomilerle, endüstriyel ilişkilerle karşı karşıya getirmekle kalmadı, her türlü sınırı aştı. Artık hiçbir olayı ya da olguyu dünyadan bağımsız düşünemeyeceğimiz noktaya getirdi (Gündoğdu, 2010).

Türkçe Öğretmenliği bireyin içinde bulunduğu, her türlü sorunun akılcı çözümünü sağlayarak, toplumsal sorunları da çözüm getirecek, kendi gelişimiyle birlikte toplumun ilerlemesini de sağlayacak değer ve niteliklerde nesiller yetiştirilmelidir.

Türkçe öğretimi, bilginin hedeflendiği, ezberlendiği, bilginin sınavlarla ölçüldüğü bir öğrenme alanı olarak değil, sözü edilen temel becerilere yönelik kazanımların hedeflendiği bir öğrenme alanı olarak düşünülmelidir (Bağcı, Şahbaz, 2012).

Türkçe Öğretmeni alan bilgisi açısından bir edebiyatçı konumundadır. Edebiyat bilimcilerinin bilim adamı oldukları, araştırdıkları alan öteki bilim dallarında olduğu gibi milletler üstü ölçütlerle ele alabileceklerini hiç düşünmediklerinin altını çizer. Nasıl bir felsefeci, bir tarihçi, bir müzikolog söz konusu bilim dalının bütünün haberdar olmalı, ama ayrıca o dalın bir özel konusunda uzmanlığını pekiştirmeli diyorsak, edebiyatçı da edebiyat biliminin inceleme, araştırma, eleştirme, yöntemlerini bilmeli, ama bunun yanı sıra bir veya birkaç konuda uzman olabilmelidir (Aytaç, 2003, 19). Bu bakış açısıyla yetişen Türkçe Öğretmeni dersleri işlevsel hale getirir ve pragmatik eğitimin uygulayıcısı olur. Bunun için bir Türkçe Öğretmenini öncelikle dilin bir inceliklerini akademisyen kadar bilmesi, kültürünü bütün detayları ile tanınması gerekir.

Eğitim Fakülteleri bütün bölümleri ile ülkemizin de etkilendiği yüzyılın sorunlarından sağlıklı çıkabilmek için özel politikalar geliştirmelidir. Özellikle dil hakimiyetinin evrensel mücadele verdiği günümüzde, Türkçe Öğretmenliğinin dil ve ürünleriyle sorumluluklarını titizlikle yerine getirmesi, bu savaşta yerini alması, gelecek nesilleri bu bilinçle yetiştirmesi bu bölümün görevlerinin başında gelmelidir.

Dil ve kültür hakimiyetini kullanamayan milletler baskın dil ve kültür güçleri altında asimile olurlar.

Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil olan ana dili, kişilerin duygu, düşünce ve isteklerinin aktarımını, kültürün taşıyıcılığı gibi önemli işlevlerin yerine getirilmesini sağlar (Türkçe Sözlük, 2019, 119).

Dil insanın algı ve düşüncesini hem barındırır hem biçimler. Başka bir deyişle, kuşaktan kuşağa aktarılan dil, insanın algı ve düşüncesini önceler, belirler (Topkaya, 2016).

Dil, öğrenmenin kalbi, beynimizin sınırsız bir becerisidir. Öğrenmek için gerekli olan dinleme, okuma, yazma, anlama gibi işlemler dille gerçekleştirilir. Öğrencide zihinsel, duygusal ve sosyal gelişmenin destekleyicisi dildir (Güneş, 2016).

En kısa tanımıyla dil insanın duygu ve düşüncelerini, kendi kendisine ve başkalarına aktarabilme aracıdır. Bugüne kadar sayısız tanımları yapılan dilin kültür ve düşünceyle iç içe ilişkisi vardır.

Kültür bir etkileşim işidir. Geçirilen zamanda yaşanan olay, olgu ve durumların etkileşimle paylaşılması ve kabul görerek yaygınlaşması yeni kültürel unsurların/değerlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Göçer, 2012).

Atatürk kültürü şöyle tanımlıyor: "Medeniyetin ne olduğunu başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti kültürden ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Kültür ne demektir tarif edeyim:

A) Bir insan toplumunun, devlet hayatında,

B) Fikir hayatında, yani ilimde, sosyolojide ve güzel sanatlarda,

C) İktisadi hayatta yani ziraatta, sanatta, ticarete, kara, deniz ve hava araştırmacılığında yapabildiği şeylerin toplu sonucudur. Medeniyet kültürden başka bir şey değildir" (Aktaran: Kavcar, 2006, 49-54).

Medeniyet sayesinde insanlar hem bireysel yetersizliklerini iş birliği ve iş bölümü ile gidermiş hem de bu sayede temel biyolojik ihtiyaçları karşılama anlamında hayatta kalma mücadelesini aşarak düşünme ve hayal gücü yeteneklerini geliştirebilmektedir (Özakpınar, 2007, 116).

Yukarıdaki tanımlar kültür ve medeniyet arasındaki ilişkinin yanı sıra farklılıkları açıklar. Kültür insanın insanla, insanın doğayla alışverişinin sonucunda oluşturduğu yaşama biçimidir. Bu toplumdan topluma değişir. Medeniyet kültürün bir üst basamağıdır ve evrenseldir. Türkçe Öğretmenliğinde, misyonu oluşturan amaç, yetişen neslin medeniyet seviyesine ulaşmasıdır. Dil kültürle ilişkili olduğu kadar düşünce ile de ilişkilidir.

Konfüçyüs'ün "Bir ülkeyi idare etmeye çağrılıydınız önce ne yapardınız?" sorusuna verdiği cevap oldukça düşündürücüdür: "Önce dildeki karışıklığı düzeltirdim. Dil düzgün olmazsa, kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, ahlak ve kültür bozulur. Ahlak ve kültür bozulursa adalet yolunu şaşırır. Adalet yanlış yola saparsa, halk güçsüzlük ve şaşkınlık içine girer, ne yapacağını bilemez. Bu sebeple, kişi söylediğini doğru söylemelidir. Hiçbir şey dil kadar mühim değildir" (İşcan, 2007). Fikri dilin eğitimdeki önemini aktarır.

Dilin hakimiyeti o dili kullanan insanın ve toplumun her şeye karşı hakimiyetidir. Dil Chomsky'ye göre sadece sıradan günlük ve acil ihtiyaçların karşılanması için kullanılan basit bir iletişim aracı değildir. Üretici dilbilgisi Chomsky'nin, dil bilimsel cümle oluşturacak yapıların kombinasyonlarını veren dizileri tahmin etmeye çalışan söz dizim yaklaşımıdır. Chomsky, bir üretici dilbilgisinin konuşanın veya dinleyenin içsel bilgisini açıklığa kavuşturmak zorunda olduğunu söyler (Aktaran: Müldür, 2016).

Metinlerdeki derin ve anlamsal tasarımların ilişkisini kurarak bir metni açıklamak ve yorumlamak, dil, düşünce, kültür üçlüsü birlikte gerçekleşebilir. Türkçe Öğretmenliği bu ilişkiler bütününde detaylara yer vererek uygulama ve etkinlikler hazırlamalıdır. Örneğin bazı bölümlerde zorunlu ders olarak kabul edilen ve detaylarıyla işlenen dil psikolojisi Türkçe Öğretmenliği de zorunlu ders haline getirilmelidir. Dilin önemi sadece gramer ve edebiyat açısından incelenmemeli dil psikoloji, dil felsefesi, dil sosyolojisi bölümün temel dersler arasında yer almalıdır.

Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Eğitim Fakültesi PDR bölümlerinde detaylı şekilde işlenen dil psikolojisine göre öne çıkan çeşitli teorisyenler dildeki evrelerin tespitlerini yapmışlardır.

Piaget'e göre dilin gelişim basamakları:

- Agulama
- Tek Sözcük (Morgem) (12-18 ay)
- Telgrafik Konuşma (18-24 ay)
- İlk Gramer Konuşması (24-60 ay)

Somut İşlemler Dönemi:

Duyuşsal-Motor Dönemi (0-18 Ay)

İşlem Öncesi Dönem (18 ay-6 yaş)

Somut İşlemler Dönemi (6-12 yaş)

Soyut İşlemler Dönemi (12 +)

Tümdengelim

Tümevarım

Analoji

Hipotetik

Wiogsky'e göre dilin gelişim basamakları:

Vygotsky'e

Bruner'e göre dilin gelişim basamakları:

Jerome Bruner

I- EĞİTİM

Yaratılıştan itibaren insan kendini ve yaşamı tanımak, anlamak, bilmek için uğraşır. Bunun gerçekleşmesi, medeni ve mutlu bir yaşam sürmesi, eğitime bağlıdır.

Eski çağ Yunan felsefesinde, 'varlık problemi', 'bilgi problemi' ve özellikle 'etik' ile 'estetik' değerler başlıkları altında toplanmış ve böylece 'varlık', 'bilgi' ve 'değerler' en eski felsefe problemleri olarak tarihe geçmiştir. Başka bir deyişle varlığın ne olduğu, insanın bu konudaki bilgisi ve farklı alanlardaki değerleri, kadim felsefenin ilk problemlerindedir (Çiçek, 2003). İnsanlık tarihin başlangıcından bu yana, insanın kendi adına yaptığı araştırmalar ve geldiği nokta, eğitim ile birlikte geleceğe yönelik daha mutlu, daha sağlıklı, daha medeni bir yaşam için şekillenecektir.

Günümüz toplumunda bireylerin yetişmesinde öğretim programları öncelikli yere sahiptir. 2004-2005 yıllarında yeniden gözden geçirilerek oluşturulan Türkçe dersi öğretim programları, öğrencilere düşünme becerilerini kazandırmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Programlara göre yapılan eğitim öğretim sonunda düşünen, eleştiren, üreten, bilgiye ulaşma yollarını bilen özelliklere sahip öğrencilerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Şen, 2009). Milli Eğitim'in öğretmenden iyi bir birey, iyi bir toplum için düşünebilen, problem çözebilen, milli duygulara sahip, evrensel ufka hâkim, ahlaklı nesiller yetiştirmesini bekler. Öğretmenin bu beklentiyi karşılayabilmesi düşünebilme becerisini geliştirmesine bağlıdır. Eğitimde düşünce becerilerinin geliştirilmesinde farklı ekoller olmakla birlikte, her ekolün kendine özgü öğrenme yöntemleri vardır.

Eğitimde yapılandırıcı, davranışçı, bilişsel, duyuşsal gibi çeşitli ekoller vardır. Eğitim ve öğretmen yetiştirme ile ilgili önemli bir ekol olan yapılandırıcı yaklaşımda öğrenmenin tanımı da farklıdır. Buna göre öğrenme, bilgileri zihinde aktif yapılandırma sürecidir. Öğrenciye sadece bilgilerin aktarılmasıyla öğrenme gerçekleşmez. Öğrenme, bilgilerin işlenmesi, anlamlandırılması ve zihinde yapılandırılması sonucunda gerçekleşir. Bir başka ifadeyle, öğrenme, bilgiyi pasif bir biçimde alma değil, bilgiyi zihinde yapılandırmadır (Güneş, 2007). Bilgiyi zihinde yapılandırabilmek için akışkan zekâ gerekmektedir. Akışkan zekâ eğitim psikolojinde, yeni problemleri çözmek için kasıtlı zihinsel işlemlerin kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Bu zihinsel işlemler; çıkarımlar, kavram oluşumu, sınıflandırma, hipotez oluşturma ve test etme, ilişkileri belirleme, sonuçları anlama, problem çözme, tahmin etme ve bilgiyi transfer etmeyi içerir. Bu nedenle, akışkan zekâ, soyut düşünme ve ilişki entegrasyona sıkı sıkıya bağlıdır (Ferrer & O'Hare & Bunge, 2009).

Akışkan zekanın, bilişsel gelişimin önemli bir bileşeni olduğu (goswami, 1992), çocukluk ve ergenlik döneminde çeşitli alanlardaki yeteneklerin kazanılmasının temeli olduğu düşünülmektedir (Blair, 2006; Ferrer & O'Hare & Bunge, 2009). Akışkan zekâ, özellikle yeni ve karmaşık durumlarda öğrenmenin bir göstergesidir.

Öğrenme ile ilgili olarak eğitim ekollerinin yanı sıra, eğitimin amaçladığı ideal öğrenmeyi sağlayan pek çok stil de vardır. Öğretmen, bunların içinden geleneksel eğitimde olduğu gibi bilgiyi dikte etme amacı dışında istediği tercihi yapabilir. Geleneksel eğitimin dışındaki tercihlerde genellikle bilgiden çok bilgiyi kullanmak amaçlanmıştır. Bilgiyi kullanmak için ise mutlaka analiz ve senteze ihtiyaç vardır. İhtiyaca göre bu analiz ve sentez ile birlikte ortaya çıkan yeni kavramlar ve fikirler eğitimin gerçekleşmesini sağlar.

Bloom Taksonomisi'ne göre davranışlar bilişsel, duyuşsal, devinişsel olmak üzere üç alana ayrılır. Bilişsel alan, zihinsel etkinliklerin baskın olduğu ve davranışların kodlandığı bir alandır. Bloom, bu alanı bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme olarak altı basamağa ayırmıştır. Bilgilerin öğretilmesi ve değerlendirilmesi bu basamaklara göre yapılır (Güneş, 2010).

Taksonomi eğitimde ölçme ve öğrenme açısından oldukça önemli olmasına rağmen zamanla eksikleri tespit edilmiş, öğrenmede duyuşsal, bilişsel öğrenme ekollerinin yanı sıra yapılandırıcı öğrenme ekolü de yaygın bir şekilde kabul görmüştür. Türkçe alanında müfredatın birden fazla disipline sahip olmasından dolayı sabit bir ekolle değil birden fazla ekol ile öğrenme sağlanabilir.

Çoğu gelişmiş ülkede davranışçı yaklaşımın olumsuzluklarını gidermek için uygulanan bu yaklaşım, bilgiyi araştıran, nerede ve nasıl kullanacağını bilen, kendi öğrenme biçimini tanıyan, etkili kullanan, yeni bilgiler üreten ve kendini sürekli geliştiren bireyler yetiştirmeyi amaçlar (Güneş, 2010).

Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu ve karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi olarak tanımlanabilir (Türkçe Sözlük, 2019, 743).

"Düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünde ortak olan ögeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir" (Aksan, 2007, 55).

Düşünce ve aklın ayak izi de diyebileceğimiz dili (doğru düşünmeyi)-iletişimin kapısı olarak düşünürsek bu kapının yegâne anahtarı olarak görmeliyiz. Çünkü, konuştuğu dili iyi bilmeyen, kelimelerini yerli yerinde kullanamayan bir insan sağlıklı düşünemez (Aktaran: İşcan, 2007).

Düşünmeyi açıklama çalışmalarında iki ana eğilim olduğu söylenebilir. Birinci eğilimdekiler düşünceyi bir ürün ya da sonuç olarak tanımlarken, ikinci eğilimdekiler düşünceyi süreç olarak tanımlamayı yeğlemişlerdir. Özellikle davranışçılar düşünmeyi ürün olarak tanımlamışlar ve nesnel olarak inceleme yaptıklarını iddia etmişlerdir. Düşünmeyi süreç olarak tanımlama gestaltçılara kadar götürülebilir ve bilişsel yaklaşımı savunanların çoğunluğu aynı görüşte birleşmiştir denebilir (Doğan, 2013, 29-42).

İdeal eğitimin sağlanması, amaçlanan eğitime ulaşılması bilginin kullanılabilir hale gelmesine bağlıdır. Bilginin kullanılabilir hale gelmesi ise hangi metot, teknik, yöntem, ekol, kural, teori kullanılırsa kullanılsın temelinde öğrencinin düşünmesi sağlanmalıdır. Düşünme sağlanmadan öğrenme gerçekleşemez. Düşünme ile ilgili çalışmalar ve yorumlar arttıkça düşünme çeşitleri de artmaktadır. Eğitim alanında en yaygın olarak kullanılan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, analitik düşünme gibi çeşitlerin yanında özgür düşünme, kritik düşünme, meta-bilişsel düşünme, mantıksal düşünme, lateral (yanal) düşünme, ıraksak düşünme, özenli düşünme (empatik, güzel düşünme), yakınsak düşünme gibi düşünme çeşitleri de bulunmaktadır. Psikoloji alanında ise, daha çok soyut düşünme vurgulanmaktadır. Diğer düşünme çeşitleri ise soyut düşünmenin türevleri olarak kabul görülmektedir. Aşağıda eğitim alanında kullanılan belli başlı düşünme çeşitlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

II- DÜŞÜNME ÇEŞİTLERİ

Piaget, vygotsky, bruner, ericson gibi Alan Uzmanları bireyde akıl yürütme, tahmin etme, öngörme, varsayım, korelasyon, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, analitik düşünme gibi işlevlerin gelişmesi gerektiğini ifade ederler. Eğitim düşünme çeşitlerini dikkate alarak program geliştirmeli özellikle Türkçe öğretmenleri ve adayları etkinlik ve uygulamalarla bu çalışmalara ağırlık vermelidirler.

II-1- Soyut Düşünme

Soyut düşünme, gerçekte var olmayan şeyler hakkında düşünme yeteneğidir. Soyut bir şekilde düşünen insanlar, somut ayrıntılardan ziyade fikirlerin ve bilgilerin daha geniş önemine bakarlar. Soyut düşünürler, 'şeylerin' daha derin anlamı ve büyük resmi ile ilgilenirler. Soyut düşünme, "şimdi ve burada"nın gerçeklerinden, düşünülmekte olan şeylerin veya kavramların belirli örneklerinden çıkarılan şeyler hakkında düşünme düzeyidir. Böylece, örneğin, somut bir düşünür, bir özel köpeği düşünebilir; daha soyut bir düşünür ise köpekler hakkında genel olarak düşünebilir. Soyut düşünürler, nesnelere niteliklerini veya ilişkilerini nesnelere bağımsız olarak paylaşır, olayları, fikirleri, nitelikleri ve ilişkileri yansıtabilirler. Somut düşüncenin bir örneği olarak, iki ya da üç yaşındaki küçük çocuklar, yatak odasından çıktığı sürece uyku zamanının olmayacağı düşünür. Bu durumda, yatma zamanı, soyut zaman kavramı; yatak odası ise, daha somut yer kavramı olarak anlaşılmaktadır. Yatma zamanı soyut düşünce, kendi yatak odasında olmak somut bir fikir anlamına gelir. Daha ileri yaşlarda ve daha yüksek düşünme düzeylerinde olanlar, daha az olgun düşünürlerin daha yüksek soyutlama seviyelerini kolaylaştırır. Daha olgun düşünürlerin bu öğretme süreci, soyut düşünme öğretme sürecini karakterize eder. Örneğin, Sokrates ve Platon gibi büyük filozoflar öğrencilerine soyut düşünmeyi bu şekilde öğretmişlerdir.

Ergenlikte soyut düşünmeye karşı somut düşünmeye bir örnek şudur: Somut düşünen bir ergen, futbolda takımın en yetenekli oyuncularını en üst düzeyde kullanmanın iyi bir strateji olduğunu düşünebilir. Soyut düşünen bir ergen ise, futboldaki bu stratejinin, bir kişinin sınav için bilişsel güçlü yönlerini kullanmasıyla aynı şey olduğunu kabul edebilir. Genel olarak, soyut düşünürler, başkalarının göremediği analogileri ve ilişkileri algılayabilir ve böylece daha yüksek soyutlama seviyelerini anlayabilir.

Yapılan araştırmaların bulguları, soyut düşünmenin ve mantık yürütebilmenin erken çocukluk döneminde gelişmeye başladığını ve erken ergenlik döneminde bu gelişimin hız kazandığını göstermiştir. "Context Shapes Early Diversity in Abstract Thought," başlıklı makalede, ABD ve Çin'de yaşayan, yaşları 18 ay ile 48 ay arasında değişen, yaklaşık 400 çocuğun yer aldığı üç deneyin ayrıntıları anlatılmıştır. "İlişkisel akıl yürütme" becerileri bakımından test edilen çocuklar özellikle, birbirleriyle eşleşen ya da eşleşmeyen blok çiftlerinden "aynı" ve "farklı" soyut kavramları çıkarma yetenekleri açısından test edilmişlerdir. ABD ve Çin'deki en küçük çocukların benzer başarılarının var olduğu görünmüştür. Ancak araştırmaya göre, 3 yaşına gelince, Çinli çocuklar ABD'deki çocuklardan daha iyi performans göstermişlerdir. Üç yaş altı her iki grup, ister aynı ister farklı olsun, blok çiftleri arasındaki ilişkileri tanımada karşılaştırılabilir bir şekilde daha iyi performans göstermişlerdir. Sonra, çocuklar bu blokların "aynılığının veya farklılığının" bir müzikal oyuncağı çalıştırıp çalıştırmadığına karar verebilmişlerdir. Ama daha sonra, becerilerin bir süre için her iki kültürde farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca, nesne temelli bir çözüm (somut düşünme) ile ilişki temelli bir çözüm (soyut düşünme) arasında bir tercih etmeleri istendiğinde, 3 yaşındaki ABD çocukları birinci olanı (nesne temelli bir çözümü) tercih ederken, 3 yaşındaki Çinli çocuklar ise ikincisini (ilişki temelli bir çözümü) tercih etmişlerdir. Amerikalı çocuklar için gelişim eğrisi bir "U" gibi görünüyor iken yani, ilişkisel akıl yürütme becerileri daha sonra yükselmek üzere 3 yaş civarında en alt seviye düşmekte iken; Çinli çocuklar ortada böyle bir dalış göstermemekte ve onların gelişimi doğrusal bir yörünge takip etmektedir. Makalenin yazarları bu sonucun temel nedenlerinin dilbilimsel olabileceğini veya kültürel, çevresel ya da bunların bir kombinasyonu olabileceğini öne sürmüşlerdir (Carstensen ve ark., 2019).

Soyut düşünme cinsiyet açısından incelendiğinde, erkeklerin ortalama olarak, zihinsel rotasyon olarak bilinen mekânsal bir akıl yürütme görevinde kadınlardan daha iyi performans gösterdikleri, çok boyutlu nesnelere farklı bakış açılarından hayal ettikleri iyi bilinmektedir. Ancak, Emory Üniversitesi'ndeki büyük bir meta-analiz araştırması yapan psikologlar erkeklerin bu avantajla doğmadığını ileri sürerler. Doğuştan gelen bu avantaj yerine, erkekler örgün eğitimin ilk yıllarında zihinsel rotasyon performansında hafif bir avantaj elde ederler ve bu avantaj, ergenlik sonuna kadar boyut olarak üç katına çıkarak yaşla birlikte yavaş yavaş büyür (Clark, 2019).

Bazı araştırmacılar, mekânsal akıl yürütmede içsel bir cinsiyet farkı olduğunu iddia etmişler ve erkeklerin doğal olarak kızlardan daha iyi olduklarını söylemişlerdir. Ancak diğer araştırmacılar biyolojik etkilerin cinsiyet ayırımına katkıda bulunma olasılığını dışlamamakla birlikte, çocukluk döneminde mekânsal becerilerdeki farkın harekete geçirilmesinde, başka faktörlerin daha önemli olabileceğini öne sürmüşlerdir.

128 çalışmayı kapsayan, 3-18 yaş arasındaki 30.000'den fazla çocuk ve ergene ilişkin istatistikleri birleştiren, mekânsal akıl yürütmede cinsiyet farklılıklarına ilişkin bir meta-analiz yapılmıştır. Bulgulara göre, okul öncesi çocuklar arasında zihinsel rotasyon becerilerinde cinsiyete göre herhangi bir farklılık bulunamamış ancak, 6-8 yaş arasındaki çocuklarda erkeklerin lehine küçük bir farklılık bulunmuştur.

Sözel ve matematiksel yetenekler açısından kadın ile erkek arasındaki farklılıklar çok küçük ya da var olmadığı eğiliminde iken, erkekler zihinsel rotasyonda kadınlardan iki kat daha fazla iyi performansa sahiptirler. Bu da en büyük bilişsel cinsiyet farklılıklarından biridir.

Zihinsel rotasyon, mekânsal akıl yürütmenin ayırt edici özelliklerinden biri olarak algılanmaktadır. Lauer, "bavulunuzu yerleştirip, her bir şeyin o alana nasıl sığabileceğini anlamaya çalışıyorsanız veya bir semaya göre mobilyalar inşa ediyorsanız, büyük olasılıkla farklı nesnelere birbirine uyacak şekilde nasıl dönebileceğini hayal ederek zihinsel rotasyona girersiniz." diyor.

Daha önceki araştırmalar, üstün mekânsal becerilerin erkek egemen bilim, teknoloji mühendisliği ve matematik (STEM) alanlarında başarıyı öngördüğünü ve mekânsal akıl yürütmedeki cinsiyet farkının bu STEM alanlarında cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunabileceğini göstermiştir.

Lauer, "matematik ve fen alanlarında görülen cinsiyet farklılığı potansiyel rollerinden dolayı mekânsal becerilerdeki cinsiyet farklılıklarının kökenleri ile ilgileniliyor. Oysa cinsiyet farkının ilk olarak çocukluk çağında ne zaman tespit edilebildiğini ve yaşla birlikte nasıl değişeceğini belirleyerek, eğitim sistemlerini daha adil hale getirmenin yollarını geliştirebiliriz" demiştir.

Lauer, önceki araştırmasının sonucunda, ebeveynlerin okul öncesi oğlan çocuklarıyla konuştuklarında kız çocuklarından daha fazla mekânsal bir dil kullandıklarını gösterdiğini belirtmiştir. Çalışmalar ayrıca, kızların birinci sınıfa kadar erkeklere göre mekânsal görevleri yerine getirmek zorunda kalma konusunda daha fazla anksiyete gösterdiklerini ve çocukların ilköğretimde mekânsal zekâ ile ilgili cinsiyet stereotiplerinin farkında olduğunu ortaya koymuştur.

Lauer çalışmasında, artık mekânsal akıl yürütme becerilerindeki cinsiyet farklılıklarının çocuklarda zamanla nasıl geliştiğinin karakterize edildiğine göre, bu farklılıkların nedenlerinin öğrenilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hem kızlara hem de erkeklere mekânsal becerilerini geliştirmeleri için daha fazla fırsat verilmesi gerektiğini, ebeveynlerin ve eğitimcilerin bunu yapma gücüne sahip olduklarını belirtmektedir (Lauer ve ark. 2019).

II-2- Eleştirel Düşünme

Bilgi edinme sürecinde irdeleyebilmeyi, çok yönlü sorgulayabilmeyi gerektiren, düşünme süreçlerini etkili, tarafsız ve disiplinli bir şekilde uygulayabilmeyi, yeni durum ve ürünleri kriterlere dayalı değerlendirmeyi ve geliştirmeyi içeren zihinsel ve duyuşsal bir süreç (Aktaran: Söylemez, 2016).

Öğretimde bilgi alıp verme yerine, düşünmeyi öğrenme daha fazla önem kazanmaktadır. Modern okullarda düşünen, eleştiren, üreten, bilgiye, ulaşma yollarını bilen bireyler yetiştirilmeye çalışılmakta, öğrencilere düşünme becerilerini kazandırmaya yönelik eğitim programları hazırlanmaktadır (Aktaran: Tekşan, 2013).

Eleştirel düşünme kavramsal ya da yöntemsel olarak incelenmekte, psikoloji ya da felsefe bağlamında tanımlanmakta, eğitim alanında tartışılmaktadır. Farklı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen farklı araştırmaların yöntem ve bulgularına göre yapılan eleştirel düşünme tanımlamaları da farklılaşmaktadır (Özelci, 2012).

Eleştirel değerlendirme süreci içinde fikrin kuvvetli ve zayıf noktaları, tutarsızlıkları, işaret ettiği meseleler, düşündürdüğü çözümler tespit edilir (Özakpınar, 2007, 116). Özakpınar aynı çalışmasında olgular alanını bütünüyle ve çelişkisizce kavrayan bir açıklamaya varmaya gaye edinen düşüncelerimizin isabetli bir istikamete yöneleceğini ifade ederek ne düşüneceğimizin değil nasıl düşüneceğimizin önemli olduğunu anlatır.

"Eleştirel Düşünme, iyi bir yargıya götüren becerili ve sorumlu bir düşünmedir, çünkü içinde bulunduğu bağlama duyarlıdır, kriterler üzerine kurulur ve kendini düzeltici bir yargıya sahiptir" (Akataran: Aybek, 2018).

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında, çağın getirdiği çeşitli problemler karşısında bireylerin bilinen çözümlerle değil yeni çözüm yolları ile başarı ve mutluluğa ulaşabilmesi için eleştirel düşünme becerileri geliştirmesi gerekir.

II-3-Yaratıcı Düşünme

Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak görülmeyen yeni bir şey ortaya koyan, yapan, kreatif (Türkçe Sözlük, 2019, 2534).

Yaratıcılık kavramı Eğitim, İşletme, Psikoloji ve Güzel Sanatlar gibi pek çok farklı alanın ilgi odağıdır. Tanımı ve ölçülmesi konusunda akademik çevrelerde bir hayli tartışmaya konu olan bu kavram, bugün için pek çok büyük kuruluşun Personel seçiminde listenin başlarına ve milli eğitim hedeflerinin ön sıralarına yerleşmiş bir kavram haline gelmiştir (Aslan, 2001).

Yaratıcı düşünme, bilinenin, alışılmış ve kalıplaşmış olanın tam karşısı olan bir davranış biçimi, düşünme süreci ya da yeni bir ürün ortaya koyma becerisi olarak tanımlanabilir (Yanpar, Koray, Parmaksız, Arslan, 2006).

Gelişen teknolojiyle birlikte gereksinim duyulan insan gücünün özellikleri de hızla değişmektedir. Araştıran, eleştirel düşünen, problemlere çözüm üretebilen, özgür ve yaratıcı düşünen bireylere duyulan gereksinim giderek artmaktadır. Günümüzde eğitim sürecinden geçen insanların bir yandan çevrelerinde hızla oluşan değişimlere uyum sağlamaları, diğer yandan çevrelerinde istenilen yönde değişme sağlayacak yeterlilikte yetişmeleri beklenmektedir. (Summak., Aydın, 2011).

Yaratıcılık, eleştirel bakmak, yeni önermelerde bulunmaktır. Daha önce aralarında ilişki kurulmamış nesnelere ya da düşünceler arasında ilişki kurulmasıdır. Alışılmışın, bilinenin dışında, farklı, yeni, özgün olmak, problemi görmek, farklı çözüm yollarından giderek yeni sonuçlar çıkartmaktır. Yaratıcılık dünyayı, kendimizi değiştirme eylemliliğidir. Sanatsal yaratma, değiştirme sürecinde öznel iç yaşantının farklı dışa vurumdur (Çellek, 2002).

Yaratıcı düşünme veya yaratıcı düşünce 'yaratıcı' sözcüğünden dolayı bilim dünyasında ağır tepkiler almasına rağmen hiç olmayan bir şeyi yaratmak anlamında değil daha önce kullanılmamış, ilk defa, orijinal olarak üretilmiş fikir, icat, kavram vb. durumlar için kullanılabilir. Bir öğretmenin yeni gelişen sorunlar, aniden ortaya çıkan problemler karşısında çaresiz kalması kabul edilemez her durumda ihtiyaçları karşılamak, problemleri çözmek için ürettiği yeni orijinal fikirler öğretmenin sanatkarlığını gösterir. Bu liyakata sahip öğretmen gelecek nesillerin gerçekten eğitebilir.

II-4- Analitik Düşünme

Problemi anlamak - bir plan hazırlamak - planı uygulamak - kontrol olarak ayırdığı problem çözme basamaklarından bahsetmektedir. Matematiksel düşünme analitik düşünme ile eş tutulduğundan matematik eğitiminde daha çok basamaklar halinde ilerleyen bu yaklaşım benimsenmiş, öğretim programlarında önerilmiştir (MEB, 2010).

Analitik düşünmenin felsefi temelleri Aristo'nun akıl yürütme ilkelerini incelediği mantık çalışmalarına dayanmaktadır (Aktaran: Çakır, Senemoğlu, 2016).

Alan yazında üst düzey düşünme becerileri temel düşünme becerilerinin sistematik bir şekilde organize edilmesini gerekli kılan muhakeme etme, bir yargıya varma, belirsizlikle başa çıkma, esnek düşünme, açık fikirli olma, eleştirel düşünme, planlama, karar verme, problem çözme, bilgi üretme, yaratıcı düşünme gibi pek çok bilişsel etkinliği kapsamaktadır (Akkuş, Senemoğlu, 2016).

Analitik düşünce olayların analiz edilerek anlaşılmasını sağlayan bir yoldur (Sebetçi, Aksu, 2014).

Analitik düşünen bir öğrenci problemi alt problemlere ayırabilir, süreç içindeki adımları tanımlayabilir ve yapmayı varsaydığı her adımı daha rahat anlatabilir (Aktaran: Umay, Arıol 2011).

II-5- Yansıtıcı Düşünme

Dewey, düşüncelerini, insan topluluğunun ihtiyaçları, toplumun gelişmesi ve bireyin topluma adaptasyonu konularına odaklanmıştır (aktaran Yeşiltaş, Kaymakçı, 2009). Demokratik eğitimi savunan Dewey'in öğrencileri onun bu tezi üzerine yansıtıcı düşünme teorisini geliştirmişlerdir. "How we think?" isimli çalışmada ileri sürülen "öğrendiklerini yaşama yansıtma" fikri yansıtıcı düşünmenin temelini oluşturmuştur. Yansıtıcı düşünme, herhangi bir düşünce ya da bilgi yapısının, aktif, sürekli ve dikkatli bir şekilde düşünülmesidir. Yansıtıcı düşünme süreci; kanıt ve veriler toplamayı, şüphe durumunu korumayı ve sistematik araştırmayı devam ettirmeyi gerektirir (Aktaran., Yıldırım, 2013). Bu yolla bilginin işlevselliği ve kullanılabilirliği sağlanır. Yansıtıcı düşünme ve eleştirel düşünme genellikle eşanlı olarak kullanılmaktadır. Eleştirel düşünme, arzu edilen sonuçlara yol açan geniş bir yelpazede düşünme becerilerini içermektedirken, yansıtıcı düşünme, neler olduğu hakkında yargıda bulunma sürecine

odaklanmaktadır (Halpern, 1996; Moon, 1999). Bununla birlikte, yansıtıcı düşünme, karmaşık problem çözme durumları sırasında öğrenmeyi teşvik etmede çok önemlidir. Çünkü öğrencilere geri adım atma ve problemleri gerçekte nasıl çözdüklerini ve belirli bir takım problem çözme stratejilerinin onları hedeflerine ulaştırmadaki uygunluğu hakkında düşünme fırsatı sunmaktadır.

Modern toplum giderek daha karmaşık hale gelmekte, bilgi daha hızlı ulaşılabilir ve daha hızlı değişebilir hale gelmektedir. Bu hızlı değişim, kullanıcıları sürekli yeniden düşünmeye, yön değiştirmeye ve problem çözme stratejilerini değiştirmeye teşvik etmektedir. Bu nedenle, öğrenme sırasında yansıtıcı düşünmeyi geliştirmek, öğrencilerin günlük faaliyetlerinde karmaşık durumlara yeni bilgiler uygulamalarında, yeni stratejiler geliştirmelerinde yardımcı olmak için onları teşvik etmek giderek daha önemli hale gelmektedir. Yansıtıcı düşünme, öğrencilerin daha üst düzey düşünme becerilerini geliştirmelerine, yeni bilgiyi önceki anlayışla ilişkilendirebilmelerine, hem soyut hem de kavramsal açıdan düşünebilmelerine, yeni görevlerde özel stratejiler uygulayabilmelerine ve kendi düşünme ve öğrenme stratejilerini anlayabilmelerine yardımcı olmaktadır (Lin, Hmelo, Kinzer, & Secules, 1999).

Çocuklukla yetişkinlik arasındaki geçiş dönemi olan ortaokul döneminde, çocukların yansıtıcı düşünmeyi geliştirmelerini destekleyip, teşvik etmek önemlidir. Bu süreçte ergenler entelektüel, duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimde büyük değişiklikler yaşarlar. Ergenler, kendi düşünce süreçlerini şekillendirmeye başlarlar. Bu dönemde düşünme, öğrenme ve meta-bilişsel stratejiler geliştirmeye başlamak için ideal bir zamandadırlar. Bu nedenle, yansıtıcı düşünme, ortaokul öğrencilerine öğrenme deneyimlerini zihinsel olarak işleme, öğrendiklerini belirleme, yeni bilgi ve deneyimlerine dayalı anlayışlarını değiştirme ve öğrendiklerini diğer durumlara aktarmayı sağlamaktadır.

Düşünme becerileri sadece eğitim bilimcilerin çalışma alanlarında kısıtlı kalmamıştır. Sosyolog, antropolog ve felsefe dalları üzerine çalışan uzmanlar insanlık tarihi kadar eski olan düşünce üzerinde de araştırmalar yapmışlardır. Hançerlioğlu'nun araştırmasına göre Antropoloji felsefesi, insanın başkılığını ya da biricikliğini, bu temel kuramların dışında, dört önemli alanda araştırmaktadır. İçgüdüler, dil ve düşünce, teknik, akıl ve eylem.

Dil ve düşünme yetisi sadece insana ait bir özellik olduğu için bizi dünya içerisinde hayvanlardan ayıran en temel husus olmuştur. Bu sayede geçmişimizi öğrenmiş bu birikimler çerçevesinde geleceğini şekillendirebilme fırsatını yakalanmıştır. Bu beceri insanlara has olan düşünme yetisiyle gerçekleşir. Hançerlioğluna göre dil ve düşünce diyalektiği geçmişle geleceği birleştirmiş uzaklığı yakına getirmiştir (Hançerlioğlu, 2007, 17-18). Buradan da anlaşıldığı gibi düşünme becerisinin temelinde dil vardır.

Değer üreten ve o değerlere bağlı olarak çeşitli anlamlar tasarlayan insanoğlu, tasarladığı anlamları, hemen her kültür ve her zaman diliminde, çerçevesindeki canlı ve cansız varlıklara atfedebilir. Denizlerin *engin*, dağların *yüce*, aslanın *soylu*, baykuşun *bilge*, tilkinin *kurnaz* olduğuna karar veren, onlara bu anlamları yakıştıran insanoğlundan başkası değildir (Taftalı, 2010, 15).

Platon, dil ile düşünce arasındaki ilişkiye değinen ilk düşünürlerdendir. Ona göre düşünme ve konuşma eylemleri aynı şeydir, insanın içinden konuşması ise ruhun kendi kendine konuşması sayılabilir (Aksan, 1995, 53).

Dilbilimci Langacker, dil ile düşüncenin birbirinden ayrı düşünülmesi gerektiğini söylemektedir. Örneğin heykelticilik ve müzik besteleme gibi sanat alanlarında dil olmadan da ürün verilebilmektedir. Bir de bazen düşüncelerimizi anlatmak için uygun sözcükleri bulamayız. Bütün bunlar dil olmadan da düşüncenin olabileceğini göstermektedir. Fakat Langacker düşüncenin büyük bir kısmının dille ifade edildiğini kabul eder. Soyut imgelerin (adalet, demokrasi gibi), somut sözcükler gibi kolaylıkla bir tasarım oluşturmadığını, bu yüzden soyut kavramların tasarımı açısından dilin büyük bir önem taşıdığını kabul eder. Langacker, dil ile düşüncenin birbirinden ayrı olgular olduğunu söylemiş; ancak bazı soruların cevabı netleşmemiştir (Aksan, 1995, 53-54).

Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar, bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili hale gelmesi sürecidir. (Senemoğlu, 2011) Piaget, ise bilişsel gelişimi biyolojik ilkelerle açıklamıştır. Piaget'e göre gelişim kalıtım ve çevrenin etkileşiminin bir sonucudur. Bilişsel gelişimi etkileyen ilkeleri de şöyle belirlemektedir. Olgunlaşma, yaşantı, uyum, örgütlenme ve dengeleme (Aktaran: Kol, 2011)

Çocuk, gözünü kendisini çepeçevre saran bir dil içinde açar. Bu onun ana dilidir. O dilin ses özelliklerini edinir, o dilin anlama-anlatma yoluyla bilinci uyanır. Dilin temel vazifesi de budur. Dil, anlama ve anlatmayı sağlayan bir araçtır" (İşcan, 2007).

YÖNTEM

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada, Piaget'in soyut işlemler döneminin basamakları olan tündengelemler ve tümevarım, hipotetik düşünme, analogik genelleme, edebi metinlerde gömüleme yöntemiyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, Türkçe dersi 7. sınıf kazanımlarının bu basamakları geliştirmeye uygunluğunun tespit edilmesidir.

Piaget'in öğrenme kuramına göre bilişsel gelişim dönemleri; duyu-motor (0-2 yaş), işlem öncesi (2-7 yaş), somut işlemler (7-11 yaş) ve soyut işlemler (11 yaş ve üstü) olmak üzere dört döneme ayrılır. Her bilişsel gelişim döneminin getirdiği yetenekler, çocuğun geçirdiği yaşantı, çevresel faktörler, hazır bulunuşluk düzeyi gibi durumlara göre farklılık gösterebilmektedir (Ömercikoğlu, 2006). Piaget'e göre, her birey yaşantıları sonucunda zihninde oluşturduğu, kendine özgü bir bilgi yapısına (şemaya) sahiptir. Her bireyin sahip olduğu bu şemalar çevreyle etkileşim sonucu sürekli olarak değişir ve gelişir. (Çakıcı, 2010).

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evrenini ortaokul Türkçe dersi kitaplarının müfredatı, örneklemini ise 2018-2019 Eğitim ve Öğretim yıllarında MEB tarafından okutulan 7. Sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi kitabının müfredatı oluşturmaktadır. Evren ve örneklem olarak ortaokul öğrencilerinin Türkçe ders kitabının seçilmesinin sebebi, erken ergenlik çağı soyut düşünme becerisinin gelişiminin en kritik dönemi olmasıdır.

Soyut düşünmenin ve iç-gözlem yapma kapasitesinin ergenlik döneminde tipik olarak birlikte ortaya çıktığı teorisi (Piaget, 1969) yaygın olarak kabul edilmektedir (Adelson ve Doehrmann, 1980; Spiegel, 1951; Elkind, 1980; Damon ve Hart, 1982). Bu alandaki çalışmalar, Piaget'in geniş kapsamlı işlev alanları arasında olan entegre bilişsel gelişim kalıplarını (şemalarını) gösterme konusundaki ilgisinden kaynaklanmıştır (Inhelder ve Piaget, 1958; Niemark, 1975; Piaget, 1972). Erken dönem Piagetian araştırmalar, çocuğun giderek daha doğru bir fiziksel nedensellik anlayışı üzerine yoğunlaşmıştır. Daha sonraki çalışmalar, çocuğun sosyal, ahlaki ve psikolojik nedensellik anlayışı gibi birçok alanına kadar uzamış ve çocukların diğer insanlardaki nezaket yargıları (Baldwin and Baldwin, 1970), rol alma yetenekleri (Flavell ve ark., 1968; Miller ve ark. 1970; Salatas ve Flavell, 1976; Selman ve Byrne, 1974) ve diğer insanlardaki niyet ve motivasyon anlayışı (King, 1971; Whiteman, 1967) gibi konuları keşfetmiştir.

Soyutlama terimi, dil kullanımı için de geçerlidir. Soyut dilin, "sandalye" ve "araba" gibi gerçek fiziksel şeylere atıfta bulunan terimlerin aksine, "adalet" ve "özgürlük" gibi fiziksel nesnelere ve olaylar dışındaki varlıklara atıfta bulunan terimleri içerdiği söylenir. Soyut dil, metaforlar ve konuşma şekilleri gibi dilin dolaylı kullanımlarını da içerir. Örneğin, somut bir düşünür "Cam evlerde yaşayan insanlar taş atmamalı" cümlesinin tam kelime anlamına göre "cam kırılabilir" şeklinde yorumlayabilir. Aksine, soyut bir düşünür, bu konuşma şeklinin, "kendi hataları olan insanların başkalarını eleştirmemesi gerektiği" anlamına geldiğini anlayacaktır. Ancak, metafor sözcüğünü soyut sözcüğü ile eşitlememeye dikkat edilmelidir. Bazen metaforlar o kadar yaygın olarak kullanılır ve anlaşılması kolaydır ki, metafor olduklarını unutturur.

"...insanlardan izole olarak kendi başına toplumsal olma diye bir şey yoktur. Sadece ilişkiler ve onlar tarafından oluşturulmuş eksik ve sürekli esaslar olarak alınamayacak kombinasyonlar vardır" ve bunun sonucu olarak "... kolektif zekâ, bütün örgütlenme içindeki işlemlerin, karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan toplumsal dengelenmedir" (Aktarma: Ahioğlu-Lindberg, 2011).

Kolektif bilinç toplum kültüründen beslenir. Birey de toplum kültürünün yansıması olan edebi metinler bireydeki kimliği oluşturur. Yanılgılar bireyin yanlış inançları ve deneyimleri sonucu ortaya çıkan davranışlardır. Doğal olarak, yeni bilgiler bunların üzerine inşa edilirler ve daha önceden sahip olunan ön birikimler yeni kavramların da yanlış öğrenilmesine neden olabilirler (Aktaran: Morali, Köroğlu ve Çelik, 2004).

Öğrencilerde soyut fikirlerin oluşmasını sağlamanın temel yolunun; bu fikirlerin dünyadaki yerini açıklayarak metaforlar kullanmak olduğunu belirtilmiştir. Böylece öğrencilerin fiziksel ve zihinsel becerileri arasında ilişki kurulacak ve bilgilerin kalıcılığı artacaktır. Dinamik bir yapı arz eden eğitim sistemlerinin amacı toplumun beklentilerini karşılayabilen bireylerin yetiştirilmesidir. Önemli değişimlerin yaşandığı içinde bulunduğumuz yüzyıl; bilgiyi kullanabilen, üretebilen, yönetebilen, hızlı kararlar alabilen bireylerin olacaktır. Bu özelliklerdeki bireylerin yetiştirilmesinde; yeterli alan bilgisine sahip, bilgilerini öğrencilerinin

düzeylerine göre farklı teknoloji ve etkin öğretim yöntemleriyle aktarabilen, yeni bilgilere ulaşabilen, çağdaş, dinamik ve sosyal nitelikli öğretmenlerin rolü büyük olacaktır (Aktaran: Moralı, Köroğlu ve Çelik, 2004).

Öte yandan, öğretimin planlanmasında cevaplanması gereken en önemli soru öğrencinin amaçlanan ve planlanan eğitimi almaya elverişli bir bilişsel gelişim düzeyine sahip olup olmadığıdır. Eğer planlanan eğitim öğrenciye kazandırılacak davranışlar açısından çocuğun seviyesinin üzerinde ise çocuk başarısız olacaktır. Bu nedenle, bilişsel gelişimin ne anlama geldiğinin ve bilişsel gelişim dönemlerinin özelliklerinin bilinmesi önem taşımaktadır (Çepni, 2011). Bilişsel gelişim, soyut düşünme yeteneğinin gelişimi ile paralellik gösterir. Soyutlama, çocuğun yaşı ile ilgili göreceli bir kavramdır. Örneğin, iki yaşındaki (işlem öncesi dönem) bir çocuk için "ertesesi gün" son derece soyut bir kavram iken bir üniversite öğrencisi (soyut işlemler dönemi) için, "ertesesi gün" son derece soyut fikirlerin aksine oldukça somuttur. Tabii ki bu iki uç arasında birçok soyutlama derecesi vardır. Giderek artan bir içerik alanı dizisinde son derece somut düşünceden giderek soyut düşünceye geçme süreci entelektüel gelişimin önemli bir bileşenidir. Somut ve soyut düşünme yeteneği, öğrenilen şeyleri bir bağlamdan diğerine aktarma becerisiyle de ilişkilidir. Örneğin, makul derecede soyut düşünür olan bir öğrenci, İngilizce dersinde bir metnin düzenini öğrenebilir ve daha sonra bu öğrenmeyi sosyal bilgiler dersindeki yazısına aktarabilir. Buna karşılık somut bir düşünür, bunun her iki derste de özel olarak öğretilmesi gerekebilir.

Dilin incelendiği alanlar oldukça fazladır. Özellikle eğitim fakültelerinde edebiyat bölümünde olduğu kadar dile önem verilir. Dilin kendine ait inceleme alanlarının dışında dil psikolojisi, dil sosyolojisi, dil felsefesi gibi alanlarda derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır. Türkçe eğitimi dil düşünme becerileri açısından ihmale uğramış durumdadır. Piaget, Vygotsky, Ericson, Çocuktaki dil gelişimi üzerine yaptıkları çalışmalarda birbirlerine benzer özellikler tespit etmişlerdir. Bu tespitlerin soyut işlemler dönemi Türkçe Öğretmenliği özellikle metin analizlerinde dikkate alarak çalışılması önemli bir eksikliği giderecektir

Soyutlama, analiz ve uygulama. Soyutlama ve analiz olaylara bakış, yaklaşım ve sonuçlandırmadır. Uygulama ise bu sonuçların eyleme dönüşmesidir. Eyleme dönüşen her sonuç insan beynindeki oluşan matematiksel düşünceyi de bir üst aşamaya ulaştırır, (Dilci, mermer, 2013).

Matematik için gerekli olan soyutlama analiz ve uygulama insan ömrünün insanın, ömrünü her anında ihtiyaç duyduğu eylemlerin başında gelir. Evrensel bir dil olan matematiğin günlük yaşam içinde çözümlenebilme, usa vurabilme, iletişim kurabilme, genelleme yapabilme, yaratıcı ve bağımsız düşünebilme gibi üst düzey davranışları ve kazanımları geliştiren bir alan olduğunu söyleyen (Moralı., Köroğlu., çelik, 2004). Soyut düşünme becerilerinin geliştirilmesini ifade ederler. Araştırmacıların ifade ettiği üst düzey davranışların gelişmesi için dil ve edebiyat bir araç olarak kullanılabilir. Edebiyatın tanımı 'olmuş ya da olması muhtemel olayların yer aldığı' ifadesi ile başlar. Klasiklere geçmiş eserlerde onlarca vaka problemler ve çözümlenmesi akıl yürütme, akılcı düşünmek, çözümlerin iletişimin fonksiyonları yapabilecek genellemeler, sıralamalar, orijinal düşünceler, özgün ifadeler yer alır. Bütün bunların ifadesi de o toplumun dil özellikleriyle zihinde oluşturdukları tasarımların sonucunu gösterir.

İnsanların bir nesne, durum, obje ve imajdan çıkartacağı anlam farklılık gösterebilir. Aynı durum çevresinden kendisine iletilen mesajı çözümlenme ve çevresine / uyarıcı kaynaklarına tepki göstermede de geçerlidir. Çünkü insanlar, aynı nesne, durum, hareket ve imajla ilgili farklı bilgi ve deneyime sahip olabilir (Maden, 2012).

Mantıksal düşünme, Piaget'in bilişsel gelişim aşamalarından hem somut hem de soyut işlemler döneminde görülen bir beceridir (Senemoğlu, 2011).

Türkçe öğretmenliğinde, bu becerilerin gelişmesi MEB 2005, 2006 Türkçe dersi 1-12 kazanımları ile sağlanabilirken MEB 2018 Türkçe dersi 1-12 ile sağlanması mümkün görülmemektedir.

Beceri, bireyin sahip olduğu bilgi, yöntem, teknik gibi zihinsel kaynaklarını harekete geçirerek uygulamaya aktarma sürecidir. Bu süreç bilme, harekete geçirme ve işi/görevi yapma bileşenlerinden oluşmaktadır (Güneş, 2016).

Piaget ve Vygotski'ye göre beceri, fiziksel ve sosyal etkileşim sonucunda elde edilen bilgilerin ön bilgilerle bütünleştirilerek zihinde yapılandırılmasıdır (Aktaran, Güneş 2011).

MEB'nın belirlediği Türkçe Öğretmenliğinden istenen becerilerde vardır.

-Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma,

-Eleştirel düşünme,

- Yaratıcı düşünme,
- İletişim,
- Problem çözme,
- Araştırma,
- Bilgi teknolojilerini kullanma,
- Girişimcilik,
- Karar verme,
- Metinler arası okuma,
- Kişisel ve sosyal değerlere önem verme, “olarak sıralanmıştır (MEB, 2005).

Bu beceriler uygulamada çok dikkate alınması görülmekte, bunun yanı sıra da araştırmalarda bu becerilerin bile eksik olduğu ifade edilmektedir. Program incelendiğinde; kazanımlarda sorgulama, eleştirel düşünme, sorun çözme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, araştırma bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik ve karar verme, düşünme, sıralama, çıkarım yapma gibi becerilerin ele alınmadığı görülmüştür. Kazanım olarak verilmeyen becerilerin nasıl geliştirileceği anlaşılamamıştır. (Güneş, 2016).

Piaget’in soyut düşünme becerilerinin yanı sıra MEB’nin Türkçe Öğretmenliğinden beklentisi olan becerilerin gelişmesi içinde kazanımlara dikkat edilmesi, bu becerileri açığa çıkaracak şekilde kazanım eklenmesi, etkin ve uygulaması yapılması gerekir.

Piaget’in soyut düşünme becerilerini Tümdengelim, tümevarım, analogi, hipotetik, sorgulama, sıralama, karar verme, ilişki kurma, tahmin etme vb. gibi beceriler ile birlikte 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabı (s.17-18) Arif Nihat Asya’nın ‘Bayrak’ şiiri analiz edilmeye çalışılmıştır:

*Ey mavi göklerin beyaz ve kırmızı süsü,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Işık ışık, dalga dalga bayrağım!
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.*

*Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selâmlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.*

*Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgede bana da, bana da yer ver.
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:
Yurda ay yıldızının ışığı yeter.*

*Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düştüğümüz gün
Gölgene sığındık.*

*Ey şimdi süzgülün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı
Yüksek yerlerde açan çiçeğim.
Senin altında doğdum.
Senin altında öleceğim.*

*Tarihim, şerefim, şüirim, her şeyim:
Yer yüzünde yer beğen!*

*Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!*

Tümdengelim

Tümdengelim genel ilkelerden hareket ederek tek tek olaylar hakkında bir yargıya ulaşma yoludur. Kısaca, genelden özele ve genelden genele uzanan düşünme biçimi olduğu söylenebilir.

Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü...

Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü.

Şair için göklerin kutsiyeti Allah'a olan inançtan gelmektedir. Gökler; ulaşılmaz, erişilmez, sonsuzdur; bir bakıma Tanrı da öyle. Asya'nın uzun ve vahşi bozkırlarında asırlarca at koşturan; dağları, ovaları aşan yeryüzünü vatan, göğü çadır ve güneşi bayrak bilen Türkler için gök, Tanrı gibi; hakanlıksa gök gibi, göksel olmak gibi önemli bir değerdir (Çavuşoğlu, 2007). Türklerin dini tarihleri içerisinde "gök kültü" bir aşkını, ebediliği, sonsuzluğu, azameti ve Tengri'nin makamını teşkil etmesi nedeniyle kutsal kabul edilmiştir (Kıyak, 2010). 'gök' sözcüğü mitolojik bir anlam taşıdığı için folklorik bir eğitim verilmiş olur.

Mitolojik anlamı dışında 'gök' mecaz olarak özgürlüğü temsil eder. Ömürde bir defa giyilecek en mutlu günün giysisi olan gelinlik, saflığı temizliği, vatan özgürlüğü için can veren şehidin Allah'a yakınlık mertebesi ile kutsallığı dizelerde dile getirilerek bayrağın çok yönlü anlamını ifade edilmiştir.

Türkçe öğretim programının öğretme beklediği analiz-sentez, ilişki kurma becerileri kullanılarak zihinsel işlemler geliştirilip, üst biliş öğrenme sağlanabilir.

Yukarıdaki dizelerde soyut dönemin gelişmesi için 5N 1K dan faydalanarak Bayrağın Gök yüzünün süsü olması kız kardeşinin gelinliği, şehidin son örtüsü olarak sıralanmış değerlerde kutsal kavramı işlenerek tümdengelim gerçekleşirken anlamlı öğrenme sağlanır.

Tümevarım

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim;

Yeryüzünde yer beğen;

Nereye dikilmek istersen,

Söyle, seni oraya dikeyim!

Şairin, kendi kimliği ve hayatı için adeta bir kan gibi yaşam kaynağı olan değerlerini sıralanması (Tarihim, şerefim, şiirim), kendi tercihlerini bayrağın mevcudiyetiyle eş tutması analiz edilerek, bayrak yok ise birey de yoktur, toplumda yoktur anlamına ulaşılır. İnsan, bir ağaç gibi düşünülürken ağacın kökleri insanın ve toplumun geçmişini, tarihini, ağacın gövdesi kendinin var olduğu dönemi, ağacın dalları ise insanın ve toplumunun gelecekteki soyunun devamı olarak kabul edilir. Soy kavramına önem veren şair, bayrağın geçmişten getirdiği şeref ile birlikte bir şiir kadar zarafetini ve güzelliğini anlatır.

"Fert ile değil, dil ferde hakimdir." (Aktaran, Nerimanoğlu, 2018 s.88). Dilde kutsal olan değerler fertte de kutsaldır. Milli değerlerin bireye öğretilmesi aşılması edebi metinler yoluyla daha kolay sağlanır. Bayrak için sayılan kutsalların ilişkilendirilerek bireye aktarılması eğitimin gerçekleştiğini gösterir. Şairin, tek tek saydığı unsurlar bayrakta toplanmış tekten tüme varım sağlanmıştır.

Sana benim gözümle bakmayanın

Mezarını kazacağım.

Seni selamlamadan uçan kuşun

Yuvasını bozacağım

Şairin daha önceki beyitlerde ifade ettiği kutsiyetleri dikkate alınarak kutsala el uzatan düşmanın uçan bir kuş bile olsa mücadele edilmesi gerektiği 5N 1K ile anlatılarak vatan sevgisinin yanı sıra özgürlük kavramının ilişkisi kurularak millilik bilinci verilebilir.

Analoji

Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:

Yurda ay yıldızının ışığı yeter.

Şairin, somut karanlıktan farklı görmediği esaret benzetmesine karşılık, bayrağı özgürlüğün sembolü olarak 'Gök' kutsiyetiyle birlikte kullanmasına dikkat çekilerek yaşam için vatanın ne kadar önemli olduğu vurgulanabilir.

*Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.*

Şairin, karlı dağlarda üşüyenin ateşi, çöl sıcağında kalmanın serinliği kadar önemli olan bayrağın verdiği rahatlık ve huzurun önemine dikkat çekilerek bayrağın temsil ettiği vatan ve özgürlük kavramlarının değeri anlatılabilir.

Şayet bu benzetmeler olmaz ise gelecekte yaşanacakları tahmin etmek mümkün olmayacaktır. Günlük hayatın, acil ihtiyaçların konforundan daha çok bir milletin özgürlüğe muhtaç olduğunu anlatan bu dizeler, sorgulama ve tahmin etme becerileri ile benzetmelerin anlamı ortaya çıkarılarak analogik işlem yapılmış olur. Bayrağı olmayan bir ülkede özgürlükte yoktur.

Hipotetik

*Ey şimdi süzgülün, rüzgârlarda dalgalı,
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.*

Evrensel olarak kabul edilen güvercinin barışı, kartalın da savaşı temsil etmesi analogik özelliğe sahip olmasının yanı sıra, bireyin ve toplumun iyi günde ve kötü günde daima özgürlüğe muhtaç olduğu anlamlı bir şekilde vurgulanır. İnsanın, doğumundan ölümüne kadar bu muhtaçlığın bilincinde olması gerekir.

Şairin, savaşın acısını özgürlüğü kaybetmenin kaygısını barış zamanında bile kaybetmez, bu tasa ile bayrağın süzgülün olmasına bile tahammül edemeyerek gelecekteki tehlikelere karşı onu en yüksek yerlerde naif bir çiçek gibi koruyacağına ant içmesi ile ilgili duyguları geliştirerek ve yönlendirerek manevi ve milli değerlerin hissiyatı üzerinde durulabilir.

Çıkarım yapma ve karar verme gibi beceriler kullanılarak bayrağın dolayısıyla hürriyetin olmadığı bir ülkede nasıl yaşanabileceğini 'gibi' 'ama' edatları ile, 5N1K soru ile kavratarak kişisel gelişim sağlanmasında hipotetik düşünme gerçekleştirilir.

TÜRKÇE 7. SINIF KAZANIMLARI

Dinleme

T.7.1.9. Dinlediklerinde/izlediklerinde başvurulan düşünceyi geliştirme yollarını tespit eder. Düşünceyi geliştirme yollarından tanımlama, karşılaştırma ve benzetmenin belirlenmesi sağlanır.

Anlama

T.7.3.22. Metnin içeriğini yorumlar.

- Yazarın olaylara bakış açısının tespit edilmesi sağlanır.
- Metindeki öznel ve nesnel yaklaşımların tespit edilmesi sağlanır.
- Metindeki örnek ve ayrıntılara atıf yapılması sağlanır.

T.7.3.27. Metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar.

Altını çizmenin, koyu veya italik yazmanın, renklendirmenin, farklı punto veya font kullanmanın işlevi vurgulanır.

T.7.3.28. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.

Metinlerdeki neden-sonuç, amaç-sonuç, koşul, karşılaştırma, benzetme, örneklendirme, duygu belirten ifadeler ve abartma üzerinde durulur.

T.7.3.37. Metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler.

T.7.3.38. Metindeki iş ve işlem basamaklarını kavrar.

Talimatnamelerin okunması sağlanır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Üzerinde çalışılan bayrak şiirinin analizi ve yorumu, hedef kitlenin sosyo-kültürel, ekonomik durumuna göre genişletilebilir ve derinleştirilebilir.

Öğretmenlik bireylerin ve toplumların yaşam ve gelişim biçimini şekillendiren önemli bir meslektir. Bu bağlamda, eğitime anlam veren, eğitimi işlevsel yapan temel unsurlardan biri de öğretmendir (Arslan, 2014).

Öğretmenlik; bilgi birikimi, planlama süreci, alan bilgisi, gelişmiş bir dil becerisi, teknolojik gelişmelere yakınlık ve araçları kullanabilme gücü, farklı kişilik ve seviyedeki öğrencileri tanıyabilme, yönlendirebilme, etkili iletişim gibi yetenekleri ve becerileri gerektirir (Güney, Aytan, Gün, 2010).

Toplum mühendisi de sayılan öğretmen sadece elindeki müfredatla değil evrensel ufkuyla ve zengin donanımıyla Öğretmenlik yapar ise bireysel ve toplumsal gelişim sağlanabilir. Özellikle bütün derslerin temelini oluşturacak dil ve edebiyat temelini atan Türkçe Öğretmenleri mesleklerini güncel sorunlarla bağdaştıracak şekilde gelecek nesillere yön vermektedir.

Ders kitabı, yazılı ve basılı araçlar grubunda yer alan ve öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden çalışma kaynaklarından biridir (Karatay, Pektaş. 2012).

Sayısal alan derslerinde kitap çok önemli bir araç olmayabilir. Türkçe Öğretmenliğinde her türlü yazılı metin bütün disiplinlerden çok daha fazla önemli bir materyaldir.

Edebi metinlerin, özellikle şiir türünün; sembol, imge, söz sanatları, deyimler, anlam çeşitleri (soyut, mecaz, derin anlam, örtük anlam vs.) açısından ele alınmalı ortaya çıkan yeni başlıkların konu olarak işlenmesi sağlanmalı, bu yolla öğrencinin merak ve araştırma becerisini geliştirerek, bulduğu yeni konuların üzerinden sentez yapması sağlanarak farklı bakış açılarına, yeni fikirlere sahip olmasına gayret edilmelidir.

Kültür, dil için inanılmaz bir kaynak; dil de kültür için vazgeçilmez bir araçtır (Göçer, 2012). Türkçe Öğretmeninin metin çalışması metinde sınırlı kalmamalı, metnin anlamından hareketle metinler arası ilişkilerle anlamlı öğrenmeyi anlayacak şekilde disiplinler arası çalışma yapabilmelidir.

Soyut dönem basamaklarını geliştirmek mevcut kazanımlarla sağlanamayabilir. Her metnin için öğretmen çeşitli soru ve cevaplarla yeni kazanımlara ulaşabilmelidir.

Birey, gerçek öğrenme ortamlarında uygulama ve etkinliklere aktif olarak katılarak çok zengin ve gerçekçi öğrenme yaşantılarıyla tanışır. Bu yaşantılar sayesinde mesleğe ilişkin birçok bilgiyi tanıma ve yorumlama fırsatı bulur (Karadüz., Şahin., Eser., İlbay, 2009).

Dil, temel olarak bireyin iletişim becerilerine, kişisel gelişimine, toplumsal ve kültürel entegrasyonuna, kendini gerçekleştirme, bilişsel gelişimine kaynaklık etmektedir (Balun, 2008).

Türkçe Öğretmenliğinde müfredatın ötesinde dil gelişimini sağlamak amacıyla metinlerde geçen mitolojik unsurların bulunması ayrıca ele alınarak metinle ilişkisinin dışında bu alanla ilgili çalışmalara ağırlık vermek dil becerisinin yanı sıra kişisel gelişimini de sağlayacağı için bu tarz çalışmalar etkinliğe dökülmelidir.

Uygulanan öğretim stratejilerinin; hedeflere ve konuya, öğrencilerin hazır olgunluk düzeylerine, öğretmenin yeterliğine, programdaki öğretim süresine, maddi imkanlara uygunlukları ve hedef alınan davranışların oluşturulmasındaki etkililikleri açısından incelenir (Ertürk, 2011).

Eğitim fakültelerinin işlevlerini gerçekleştiremedikleri, eğitim bilimine ve alan eğitimine yeterli katkı yapamadıkları gerekçesiyle 2006 yılında yeniden yapılandırıldığı bilinmektedir. Ancak yapılanmadan sonra oluşan sorunlar da göz ardı edilemeyecek niteliktedir. Bu sorunlardan biri de "alan" ve "alan eğitimi" arasında oluşturulan uçurumdur (Börekçi, 2015).

Bu araştırmalara göre Türkçe Öğretmenliği programın uygulanabilen ve aksayan yönleri söz konusudur. Türkçe Öğretmenliği alan bilgisi ile birlikte diğer disiplinler ile ilişki kuracak şekilde çalıştırılmalıdır. Benzeri çalışmalar dikkate alınarak eğitim yönetimi ve eğitim programı alan uzmanları Türkçe Öğretmenliği müfredatına yönelik hedef ve kazanımlar açısından güncel tespitlere yer vermektedir.

Öğretmenlik uygulaması ile ilgili eğitim fakültesi son sınıf öğrencileri görüşleri üzere yapılan bu çalışmada fakültelerde alınan teori bilgilerin uygulamada ortaya çıkarttığı güçlüklerden bahseder. Bu güçlüklerin giderilmesi için Türkçe Öğretmenliğinde metin analizi, içerik analizi, sözcük analizi gibi anlam çözümlemelerine yönelik çalışmalara fazlasıyla yer verilmelidir.

Türklerin kadim tarihine bakıldığında eğitimin çok önemli olduğu görülür. Çin kaynaklarından rastladığımız ilk kuruluşumuz olan hun devletinden bugüne kadar asırlar boyu yaşanmış olan Türklerin eserlerinde eğitim yer almıştır. Göktürk Yazıtlarından, Dedem korkut, Divan-ı Hikmet, Atabetül hakayık, Babürname, Mecalisün Nefais, Miratü'l Memalik gibi pek çok eserde Bilim ve eğitim söz konusudur. Mevlana'nın mesnevisinde eğitimle ilgili pek çok mesaj vardır.

Mevlana'ya göre eğitim, insanı olgunluğa taşıyan bir süreçtir. Ona göre iyi insan olmanın yolu, nefsi; akıl, ilim ve gönül rehberliğinde ahlaki ve manevi değerlerle arındırmaktan geçer. İnsan; terbiyeye, eğitime kabiliyetlidir (Yeniterzi, 2007).

KAYNAKÇA

- Adelson, J., and Doehman, M. J. (1980). *The psychodynamic approach to adolescence*. In Adelson, J. (ed.). *The Handbook of Adolescent Psychology*. John Wiley & Sons, New York. Google Scholar
- Ahioğlu-Lindberg, N. E. (2011). Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, S. 1, s. 1-10.
- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileri ile Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Arslan, N. (2014). Türkçe Öğretmenlerinin Etkili Öğretmen Davranışlarını Gerçekleştirme Düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, S. 1, s. 291-304
- Aslan, E. (2001). Torrance Yaratıcı Düşünce Testi'nin Türkçe Versiyonu. M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. S. 14, s. 19-40.
- Atasoy, B., Kadayıfçı, H., Akkuş, H. (2007). Öğrencilerin Çizimlerinden ve Açıklamalarından Yaratıcı Düşüncelerinin Ortaya Konulması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 4, s. 679-700.
- Aydın, A., Sarier, Y., Uysal, Ş. (2014). PISA Sonuçları Bağlamında Öğrencilerin Akademik Başarılarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, S. 3, s. 1065-1074.
- Aytaç, G. (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bağcı, H., Şahbaz, K. N. (2012). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 1-12.
- Bağlı, T. M. (2004). Oyun, Bilişsel Gelişim ve Toplumsal Dünya: Piaget, Vygotsky ve Sonrası. (Çeviri. A. Nicolopoulou). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 137-169.
- Balun, H. (2008). *İlköğretim I. Kademe Uygulanan Görsel Okuma ve Görsel Sunu Öğrenme Alanının Türkçe Öğretiminde Kazanımlara Ulaşmadaki Etkililiği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, (Bingöl-Elâzığ-Diyarbakır).
- Başol, G., Gencel, E. İ. (2013). Yansıtıcı Düşünme Düzeyini Belirleme Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, S. 2, s. 929-946.
- Börekcı, M. (2015). Bir Bilim Alanı Olarak Türkçe ve Türkçe Eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 405-414.
- Çakıcı, Y. (2010). Fen Eğitiminde Yapılandırmacı Yaklaşım ve Öğrencilerin Kavram Yanılgıları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 89-115.
- Carstensen, A. ve ark. (2019). "Context shapes early diversity in abstract thought," *Proceedings of the National Academy of Sciences*. University of California- San Diego. June 24, 2019.
- Chomsky, N. (2014). *Dil ve Zihin*. (Çev. Kocaman,). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Clark, C. (2019). Gender gap in spatial reasoning starts in elementary school, meta-analysis, Emory University, April 11, 2019.
- Çavuşoğlu, A. (2007). Türk İslam Kültüründe Gök Tanrı veya Ulu Tanrı İnanışı ve Edebi Metinlere Yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli-Araştırma Dergisi*, S.44, s.123-140.
- Cengiz, C., Karataş, Ö. F. (2016). Yansıtıcı Düşünme ve Öğretimi. *Millî Eğitim Dergisi*, S. 211, s. 5-27.
- Çiçek, H. (2003). Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevisinde Metaforik Anlatım. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 293-311.
- Çiçek, H. (2018). Tek Yönlü Kültürleşme Olarak Küreselleşme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. (40), s. 145-156.
- Damon, W., and Hart, D. (1982). The development of self-understanding from infancy through adolescence. *Child Develop.* 53: 841-864. Google Scholar
- Demirbaş, M., Ertuğrul, N. (2012). Fen ve Teknoloji Dersine İlişkin Piaget'in Soyut İşlemler Döneminde Kazanılması Beklenen Becerilerin Gerçekleşme Durumunun İncelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, S. 2, s. 123-164.
- Dilci, T., Mermer, B. (2013). 5. Sınıf Matematik Öğretiminde Öğrenilmiş Çaresizlik ile Soyut Düşünme Becerisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 87-106.
- Doğan, N. (2013). *Eleştirel Düşünmenin Ölçülmesi*. Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi.
- Duban, N., Yelken, Y. (2010). Öğretmen Adaylarının Yansıtıcı Düşünme Eğilimleri ve Yansıtıcı Öğretmen Özellikleriyle İlgili Görüşleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 343-360.
- Erdener, E. (2009). Vygotsky'nin Düşünce ve Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri: Piaget'e Eleştirel Bir Bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 1, s. 85-103.
- E. Ferrer, E.D. & O'Hare, S.A. & Bunge, A. (2009). *Fluid reasoning and the developing brain*. *Front. Neurosci.* 3 (2009), pp. 46-51. View Record in Scopus Google Scholar
- Elkind, D. (1980). Strategic interactions in early adolescence. In Adelson, J. (ed.). *Handbook of Adolescent Psychology*. John Wiley & Sons, New York. Google Scholar
- Ergün, M., Özsüer, S. (2006). Vygotsky'nin Yeniden Değerlendirilmesi. *Afyon Karahisar Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, s. 269- 292.
- Ertürk, K (2011). *İlköğretim 2. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabındaki Etkinliklerin Kazanımları Gerçekleştirme Düzeyi*. (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

- Flavell, J. H., Botkin, P. T., Fry, C. L., Wright, J. W., and Jarvis, P. E. (1968). *The Development of Role Taking and Communication Skills in Children*. John Wiley & Sons. New York. Google Scholar
- Goswami, U., (1992). *Analogical Reasoning in Children*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ (1992), Google Scholar
- Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.2. s. 25-38.
- Göçer, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili*, 729, 50-57.
- Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının 'Kültür Dil İlişkisi'ne Yönelik Metaforik Algıları. *Turkish Studies*, S. 9, s. 253-263.
- Gündoğdu, A. (2010). Okul ve Eğitim. *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, S.16, s. 1-2.
- Güneş, F. (2010). Eğitimde Yapılandırıcı Yaklaşımla Gelen Yenilikler. *Eğitime bakış dergisi*, S.16, s. 3-9.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, s. 123-148.
- Güneş, F. (2016). Türkçe Öğretiminde Beceri Uyuşmazlığı Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 205-222.
- Güney, N., Aytan, T., Gün, M. (2010). Türkçe Öğretmeni Özel Alan Yeterlilikleri ile İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretim Programı İlişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.10. s. 286-315.
- Halpern, D. F. (1996). *Thought and knowledge: an introduction to critical thinking*. Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Hançerlioğlu, O. (2007). *Düşünce Tarihi "Dört Bin Yıllık Düşünce, Sanat ve Bilim Tarihinin Klasik Yapıtları Üzerine Eleştirel İnceleme"*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hasırcı, Ö., Sadık, F. (2011). Sınıf Öğretmenlerin Yansıtıcı Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, S.2, s. 195-210.
- Inhelder, B., and Piaget, J. (1958). *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*. Basic Books, New York. Google Scholar
- İşcan, A. (2007). Dil ve Ana Dil Olarak Türkçe Üzerine. *Erciyes Dergisi*, S. 30, s. 5-6.
- Karadüz, A., Eser, Y., Şahin, C., İlbay, B. A. (2009). Eğitim Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Öğretmenlik Uygulaması Dersinin Etkililik Düzeyi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, s. 442-455.
- Karatay, H., Pektaş, S. (2012). Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, s. 183-204.
- Kavcar, C. (2006). *Atatürk ve Kültür Reformu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kıyak, A. (2010). Türk Kültüründe Gök ile İlgili İnanışlar. *Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.6, s. 211- 222.
- Kıyak, A. (2010). Türk Kültüründe Gök ile İlgili İnanışlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, s. 211- 222.
- Kızılkaya, G., Aşkar, P. (2009). Problem Çözmeye Yönelik Yansıtıcı Düşünme Becerisi Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*. S. 154, s. 82-92.
- King, M. (1971). The development of some intention concepts in young children. *Child Develop.* S. 42 s. 1145-1152.
- Kol. S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.21, s.1-21.
- Kurudayıoğlu, M., Çelik, G. (2009). Türk edebiyatı derslerinde eleştirel düşünme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, S. 79-92.
- Maden, S. (2012). Türkçe Öğretmenlerinin Öğretim Stilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 1, s. 178-200.
- Materyallerin Yaratıcılık Boyutları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, S.45, s. 129-148.
- Miller, P. H., Kessel, F. S., and Flavell, J. H. (1970). Thinking about people, thinking about people thinking about ... A study of social cognitive development. *Child Develop.* 41: 613-623. Google Scholar
- Moralı, S., Köroğlu, H., Çelik, A. F. (2004). Fakültesi Matematik Öğretmen Adaylarının Soyut Matematik Dersine Yönelik Tutumları ve Rastlanan Kavram Yanılgıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 161-175.
- Moon, J. A. (1999). *Reflection in learning and professional development: Theory and practice*. London: Kogan Page.
- Niemark, E. D. (1975). Intellectual development during adolescence. In Horowitz, F. (ed.), *Review of the Child Development Research*. University of Chicago Press, Chicago. Google Scholar
- Nosich, M. G. (2018). *Disiplinlerarası Eleştirel Düşünme Rehberi*. (Çev. B. Aybek,) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Okan, H. (2010). Yansıtıcı Düşünme Etkinliklerinin Piyano Öğrenme Sürecinde Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi. *e-Journal of New World Sciences Academy*. S.3, s. 128-138.
- Lauer Jillian E. ve ark. (2019). The development of gender differences in spatial reasoning: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*. Emory University. DOI: 10.1037/bul0000191
- Lin, X., Hmelo, C., Kinzer, C. K., & Secules, T. J (1999). Designing technology to support reflection, *Educational Technology Research & Development*, pp. 43-62.
- Özarpınar, Y. (2007). *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Özelçi, Y. (2012). *Eleştirel Düşünme Tutumunu Etkileyen Faktörler: Sınıf Öğretmeni Adayları Üzerine bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Taftalı, O. (2010). *Acının Eşiğinde Yaşama Felsefesi*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Piaget, J. (1969). The intellectual development of the adolescent. In Esman, A. (ed.), *The Psychology of Adolescence*. International Universities Press, New York. Google Scholar
- Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. *Human Develop.* 15: 1-12. Google Scholar
- Salatas, H., and Flavell, J. H. (1976). Perspective taking: The development of two components of knowledge. *Child Develop.* 47: 103-109. Google Scholar
- Sebetçi, Ö., Aksu, G. (2014). Öğrencilerin Mantıksal ve Analitik Düşünme Becerilerinin Programlama Dilleri Başarısına Etkisi. *Eğitim Bilimleri Olarak Uygulama*, S. 25, s. 65-83.
- Selman, R. L., and Byrne, D. F. (1974). A structural-developmental analysis of levels of role taking in middle childhood. *Child Develop.* 45: 803-806. PubMedGoogle Scholar
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Senemoğlu, N., Çakır, A. N. (2016). Yükseköğretimde Analitik Düşünme Becerileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, S. 3, s. 1487-1502.
- Söylemez, Y. (2016). İçerik Analizi: Eleştirel Düşünme. *Ekv Akademi Dergisi*. S. 66, s. 671-696.

- Summak, G. E. A., Aydın, Z., (2011). Yaratıcılık ve Ulusal Eğitim Programlarında Yaratıcılığa ilişkin Araştırmalar. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, S. 1, s. 362-385.
- Spiegel, L. (1951). A review of contributions to a psychoanalytic theory of adolescence. *Psychoanal. Study Child* 6: 375-393. Google Scholar
- Şen, Ü. (2009), Türkçe Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*. S.2, s. 69-89.
- TDK. (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Dil Kurumu.
- Tok, Ş. (2008). Yansıtıcı Düşünmeyi Geliştirici Etkinliklerin Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarına, Performanslarına ve Yansıtılmalarına Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, S.149, s. 104-117.
- Topkaya, R. (2016). Dilin Aynasında Kültür: Humboldt Felsefesinde Dil - Kültür İlişkisi. *ViraVerita E-Dergi*, S. 4, s. 59-71.
- Umay, A., Arıol, Ş. (2011). Baskın Olarak Bütüncül Stilde Düşünenlerle Baskın Olarak Analitik Stilde Düşünenlerin Problem Çözme Davranışlarının Karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 30, s. 27-37.
- Whiteman, M. (1967). Children's conceptions of psychological causality. *Child Develop.* 38: 143-155. Google Scholar
- Yanpar, T., Koray, Ö., Parmaksız, Ş. R., Arslan, A. (2006). İlköğretim Öğretmen Adayları Tarafından Hazırlanan El Yapımı ve Teknoloji Temelli Materyallerin Yaratıcılık Boyutları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. S. 45, s. 129-148.
- Yeniterzi, E. (2007). Mevlâna'nın Kişisel Değişim ve Gelişime Dair Düşünceleri. *Mevlâna Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 13-28.
- Yeşiltaş, K. N., Kaymakçı, S. (2009). John Dewey'nin Eğitim Anlayışı ve Sosyal Bilgiler Eğitimine Yönelik Bazı Örnek Uygulamaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, s. 227-242.
- Yıldız, T. (2014). Saussure'den Bakhtın'e Dil-Kültür İlişkisi: "Tümü Kapsayıcı Olgu", *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, S.11, s.115-136.